

ئاپلىق كېزىت
Февраль
- ڈیل - 28
- فېۋرال - 28
شەنبە
№ 2 (39)
نەركىن
بادا سېستلىرى

ۋەتەننىڭ جۇملىسىدىندر

“VIJDAN AVAZI”

REPUBLICAN SOCIO-POLITICAL NEWSPAPER
The Newspaper published from March 1994

ПРЕСС-КОНФЕРЕНЦИЯ В АЛМАТЫ

В связи с годовщиной кровавого подавления китайскими властями мирной демонстрации Кульджинской молодежи и непрекращающимися репрессиями уйголов по сей день 17 февраля в г.Алматы по инициативе Объединенного Политического Совета уйгурских организаций Центральной Азии была проведена пресс-конференция для журналистов.

В ней приняли участие представители иностранных информ-

ационных агентств, таких, как радиостанции "Свобода", "Би-биси" и других, а также корреспонденты местных изданий, председатель казахстанского общества уйголов Пархат Хасанов, главный редактор газеты "Виждан авази" Муzapпархан Курбан и представители уйгурской общественности Казахстана и Киргизстана.

Президент региональной Ассоциации уйголов Казахстана Каҳриман Ходжамбер-

диев, председатель казахстанской организации Освобождения Уйгурстана Сабит Абдурахман и юрист из Бишкека Турсун Ислам рассказали присутствующим о трагических событиях, происходящих в Уйгурстане (так называемом СУАР КНР), грубом нарушении здесь со стороны китайских властей прав человека.

АЛИ Аюп

380380

پېسىس - كونفېرنسييە ئۆتكۈزۈلدى

جەمییتىنىڭ رەئىسى پەرھەت ۋەتەننىڭ ۋەزىلەتلىك ياشلىرىنىڭ 7-5-7-5 فېۋرال كۆنلىرى ئويۇشتۇرغان تىنچلىق نامايىشىنى قانلىق باستۇرغانلىقىغا بىسلى بىر ڈيل توڭىشى مۇناسىۋىتى بىلەن. ۋە بۇ كونىكى كونىگە قىدەر قانلىق باستۇرۇشلارنىڭ بىر كونىمۇ توخ تىماي داۋاملىشىپ كېلىۋاتقان لىغى سەۋەۋىدىن 17- فېۋرال كۆنلى ئالماۇنا شەھىرسە. مەركىزى ئاسيا تەۋەسىدە پائالىيەت نېلىپ بېرىۋاتقان تەش كىلاتلار بىرلەشكەن ئويۇشتۇرۇلغان پېسىس - كونفېرنسييە ئۆتكۈزۈلدى. كونفېرنسييە گە چەت نەل مۇخ بىرلىرى بىلەن يەرلىك كېزىت. تې لېرىدشى مۇخىرلىرى، «ۋەۋدان ئاۋازى»، كېزىتىنىڭ باش مۇھىررەرى مۇزەپپەرخان قورىان، قازاقستان جۇمھۇرىيەتلىك ئۆيغۇر مەددەنىيەت

ئەلى ئايىپ

- Не устал с дороги?

Словно не услышав моего вопроса, он поспешил взять сумку в правую руку и молча направился от автобуса к стоянке легковых автомобилей. Я последовал за ним и, опередив, открыл двери автомобиля.

- Ну и морозы! А снегу-то сколько выпало! И как дороги не замело?

- Ты держишь пост? - услышал я в ответ.

- Держу, - ответил я, - до времени принятия пиши еще целый час. Успеем на ужин, который подготовила Саадат.

Тяжело вздохнув, он замолчал. Я стал понимать, что мой собеседник чем-то сильно озабочен и совсем не слышит меня. Как-то сразу пропало желание продолжить расспросы.

Саадат, как обычно, равнодушно, приняла гостя. Однако на этот раз Махмут как бы не заметил радущия хозяинки. Не было: и привычных вопросов к детям о их делах и учебе. Гость молча передал пальто моему старшему сыну - Тахиру и, пройдя в зал, сел на диван. Опять тяжело вздохнув, произнес:

- Ну что же, давайте поблагодарим Всевышнего, и пусть он оградит нас от напастей - Аллаху акбар!

После этого, жестом привлекая меня и Саадат присесть, произнес:

- До времени принятия пиши еще более получаса -

успеем, - и с видом глубоко озабоченного человека тихо начал беседу:

- В прошлом году пост застал меня на моей родине в Уйгурстане, в моем родном городе Кульдже, махалле "Мойка". Вам, должно быть, известно о событиях 5-7 февраля прошлого года, произошедших там?

- Да, об этих трагических

отчий край, а вернулся со слезами и болью в сердце. Как говорится, лучше один раз увидеть, чем сотни раз услышать. Все эти события я видел своими глазами.

- А ну-ка расскажи об этом подробнее, - я с интересом пододвинулся к нему.

- Ты знаешь Анвара, с махалли "Мойка"?

- Не сын ли это Савута?

правах на своей родной земле.

- Как говорили в старину: "Уличная кошка прогнала домашнюю".

- Верно! - согласился

Махмут со мной и жестом попросил не перебивать его.

- Когда процессия достигла сенного рынка, на головы ожидающих здесь людей, неожиданно обрушились

колено, а затем крикнул окружающим:

- Кто-нибудь быстрой найдите машину или конную подводу! Его нужно везти в больницу.

В такой ситуации не до раздумий. Несколько человек бросились исполнять поручение. Я же стал молиться о том, чтобы как можно быстрее нашелся транспорт и жизнь Анвара была спасена, так как знал, что у него семеро детей, старшему из которых едва исполнилось 17 лет. Кто-то подогнал подводу, и Анвара бережно положили на нее. Плач и стоны в городе продолжались и, словно в знак траура, небо заволокло черными тучами.

Часть людей поспешила за подводой, которая направилась к больнице, расположенной в махалле "Су дарваза". Я тоже, позабыв обо всем увязался за ними, наблюдала за Анваром, который бледнел все больше и больше, истекая кровью. Хотя до больницы было и недалеко, все мы понимали, что дорога каждая секунда. В течение времени, которое показалось вечностью, мы добрались до больницы. Однако здесь дело приняло неожиданный оборот.

Встретивший нас перед входом больницы врач - китаец - спросил:

- А деньги у него есть?

- Откуда при нем могут быть деньги, его только что

БЕССОННАЯ НОЧЬ

(По следам произошедших событий)

событиях знаем не только мы, - сказал я, поняв о чем он хочет говорить - о боевом духе нашего народа узнал весь мир. Три тысячи молодых людей были брошены в тюрьмы, где многие из них погибли под пытками за то, что отстаивали свои законные права, и это вызвало справедливое негодование всего прогрессивного человечества. Об этом, непрерывно, в течение месяца, сообщали средства массовой информации Америки, Англии, России, Японии и других государств.

- Именно в это время я находился в Кульдже, где пробыл три месяца. Как поется в старинной народной песне:

"Когда я отправлялся в путь,
Было чудесное лето!
А, возвратившись, застал
суроющую зиму!"

так и я с радостью и воодушевлением отправлялся я в

Они жили в низине.

- Да, именно.

- Конечно же, я знаю его. Его знали не только в нашей махалле, но и во всем городе, как доброго и порядочного человека.

- Послушай же о его трагической судьбе.

В конце апреля девять из трех тысяч молодых людей, участвовавших в мирной демонстрации были приговорены к расстрелу. Услышав об этом, сотни людей - родных и близких, - вышли на улицу, чтобы проститься с ними, идя по обе стороны от многочисленной процессии военных, сопровождавших приговоренных. Что могли сделать эти люди - седобородые аксакалы, женщины и дети, кроме как стоять и плакать! Молодежь, стиснув зубы, молчала в бессилии. Людям было запрещено заявлять о своих законных

пулеметные очереди с крыши домов. Люди вначале растерялись, а затем бросились по дворам в поисках убежища. В какой-то момент установилось траурное молчание, которое прервалось

новой волной рывданий и криков о помощи. Повсюду лежали раненные, истекающие кровью. Были среди них и дети. Я осторожно выбрался из своего укрытия и подбежал к ближайшему раненому.

- Анвар! Ты ли это? Я не верил своим глазам. В расстерянности я приложил руку ко лбу Анвара. В это время кто-то тронул меня за плечо и сказал:

- Вы, видно, не здешний гость? Не надо бы вам в это вмешиваться. Мы к этим ужасам уже привыкли, - с этими словами незнакомец осторожно приподнял голову Анвара и положил на свое

(Продолжение на 6 стр.)

ئۇرۇقىسىز كىچە

(بولغان ۋاقىئە)

بىلمەيمەن، ناما، دوختۇرخانىغىمۇ ۱ ئاپريل ئېيىنىڭ يېرىسىدىن ئالقىغان
يېتىپ كەللىق. لېكىن بۇ يەردە ئەھۋال بىز كوت
پەيتتە، ئۆزەڭ بىلسەن، غۈلچىنىڭ
هاۋاسى خەملا نىسىپ ئادەملەر
كەتىنىڭ پۇتۇنلەرى تەتۈرسى بولۇپ
قاۋاشىنىڭ تەپتىگە قاخلانش ئۆچۈن
چىقتى. بىزنىڭ كېلىشىمىزنى ئالدىن
تالا - تۆزگە چىقپ كېتىدۇ. مانا
شۇ ئادەملەرنىڭ ئەنۋەرنىڭ قوراسىدىن
ئەتسىگەندىن تارتىپ تا كەچ كىچە
ياققاندەك سۈرۈن بىر قىياپەتتە قارشى
ئالدىدە: - پۇلى بارمىكەن بۇ كىشىنىڭ؟!
ئادىسى ئادەملەرنىڭ جەسىدىنىمۇ
ئۆزىنىڭ ئۆزىگىدىن ئورۇن ئالغان
بېشىغا ئېلىپ كۆتۈرىدىكەن.
دەپ سورىدى. - ئەمدىن: ئىجىنىشلىتە، بىز، شەكى

- ئالدى بىلەن ئەنۋەرنىڭ ھايىاتغا كاپالەتلىك بېرىڭ، ئۇنى ئامان ئېلىپ قېلىشنىڭ ھەرىكتىنى قىلىڭ. پۇلنى موشۇ تۈرغانلار ھۆددىمىز گە ئالىمىز!
- ياق، بىزدە بىر قولدىن پۇلنى ئالىمىز، ئىككىنچى قولدا داۋالاشقا كىرىشىمىز. سىلەر نېمىشكە چۈشەندە مەيسىلەر...
مەن ئونىنچى سىنىپنى تۈگىتىپ، بىلەن ئىدالاشقان دەقىقلرى ئۆچىمىسى خستائى تىلىنى ياخشى نىزىلەشتۈر. ئۇتكەن بولسىمۇ مېنىڭ كوڭول خىل قىلىڭىم ئۆچۈن بىر ئازىم ۋاقت تەمر.

جىمان بولۇپ ئىشلىكىن نېدىم. شۇ سەۋەپتىن ئىككى تەرەپنىڭ ئېيتقانلىرىدىن مەخسەتنى چۈشىنىپ تۈرۈم. دوختۇرنىڭ ئېيتقانلىرىغا كۆپچىلىكىنىڭ غەزەپ - نەپەرتى تاشماقتا ئېدى. ئامال قانچە... ئادەملەر نىج - ئىچىدىن تىت - تىت بولۇشقا باشلىدى. ۋاقت بولسا هېج كىمنىڭ رايىغا قارىماي پەرۋايى پەلەك ژۇرەكىنىڭ سوقۇشىغا جور بولغاندەك توختالىسىز ئۆتۈپ بارماقتا. مونۇ ئوق تەككىن نادەمنى ئامان ساقلاپ، نۇلۇمىدىن نېلىپ قېلىشنىڭ بىردىن - بىر چارسى ۋاقت! ئۇنى ياخشى چۈشەنگەنلىرى بولسا ئوز ئارا پىچىرىلىشىشقا ئۆتى. چەتە تۈر. غانلار يېقىن كېلىپ، گەپكە قۇلاق سېلىشتى. ھەممىسى مەخسەتنى ئوق قاندىن كېيسىن يانچۇقلرىنى ئاخىتۇ. رۇشقا كرىشتىدە، بارىنى ژۇرەكلىرىنىڭ قېتىدىن چىقىرىپ بىرگەندەك تۈتۈرىدىن چىققان بىرىنىڭ قولىغا ئۇتقۇزۇشقا باشلىدى.

مەيدىغان كىشىلەرنىڭ قەلبىدە قان
داقتۇر، ئەجايىپ زور ئويغۇنىشنىڭ
پەيدا بولغانلىقىنى ھېس قىلىۋاتقىسىمن.
بۇلۇپمىز كېيىنكى ۋاقتىلاردا كۆپلەكەن
ۋاقىنەلمىنى، ئادەملەرنى كۆزدىن
كەچۈرىۋاتقىسىمن. تورغۇنلىغان نەر-
سلەرنىڭ نۆزگەر كەنلىكىنى سېزىۋاتى
مەن. قىسىقىسى. بىر يەردە توتاشقان
ئوتتىڭ ئىككىنچى بىر يەردە نۆل
غۇسۇۋاتقانلىقى مەنى كېلەچىكىمىز-
دىن ئۆمۈتلەندۈرمەكتە. بۇ ئۆمۈت
ئۆچقۇنلىرىنىڭ بېقىياس كەڭ قانات
يېيىشىغا ئىشەنچىم كامىل!
... تۈن يېرىمىدىن ئاشقاندا ئىككى
هەرىكەتلەر بىك جىددىيەشتى،
ئارىدىن كۆپ ئۆتمى كۆپچىلىك
تەرىپىدىن ژىغىلىغان پۇللارنىڭ ھەم
مسى دوختۇرنىڭ قولىغا ئۆتتى. نۆز-
رىنى ئەنۋەر بىلەن تەڭ قانسراپ
كېتىۋاتقاندەك سەزگەن كىشىلەر
ەندىلا يېنىك نەپەس ئالغاندەك ھېس
نىلىشقا باشلىۋىدى، ئامما، ئۆمۈ
سالدىرلاپ ئارانلا يېنىۋاتقان چىراق
سرا لا «پۇر» دېگەندە ئۆچۈپ قال-
قاندەك ئۆزاققا بارمىدى. چۈنكى دوخ
ۇر ژىغىلىغان پۇللارنى ئالدىرمائى سا-

... بۇن يېرىمدىن ئاشقاندا شىككە مىز تەڭلا ئارام ئېلىش نۇچۇن دىن ھېرسپ كەلگەنلىكى ئۇچۇنىسىكىن، كوب ئۈزىمايلا كۆزى ئۇييقىغا كەتتى: مەن بولسام خېلىغىچە ماھمۇتنىڭ كەپلىرىنى يائىلۇاشتىن كىنولۇپتى سىدەك كۆز ئالدىمىدىن ئوتكۈزۈشكە تىرىشتىم. ئارىدىن قانچە ۋاقتىنىڭ ئوتكەنلىكىنى بىلەيمدىن، ماھمۇت تۈيۈقسزدىنلا: «ندىۋەر، سەن بەخت لىكىمن. بىلەمسەن، سېنىڭ پەر- زەنتلىرىڭ بەختىلىك! مەن ۋاپادار دوست مەن، قىسىسەنلىكى ئالىمەن، قىسىسەنلىكى ئاڭلاۋاتامسىن! سەن نولۇقىپدىك سېنىڭ قىسىسەنلىكى ئېلىش نۇچۇن مىڭى تىرىلدى، مىڭى!...» دە كەنگە ئوخشاش سۇزىلەرنى تەكار- تەكار ئېيتىش بىلەن جۈلۈپ چىقتى. ئۇنى ئاڭلاپ ئۇيقۇم تېخىمۇ قاچتى. شۇ كېچە كىرىپك قاقماي تاڭنى نورە ئاتقۇزۇرمۇ.

لاشقا كىرىشتى. ئەنۋەرنىڭ هوشىنى وقتىپ قويىغىنىغىمۇ مانا بىر نەچچە سىنۇت بولغان ئىدى. ياردىدارنىڭ ئۇستىدە پەرۋانە بولۇپ نېمە قىلىش ئىك كېرە كلىكىنى بىلەمەي تۈرغان مېيتتە بېنائىڭ شەجىدىن بىر ئۇيغۇر وختۇر چىقىپ كەلدىدە، كۆپچىلىك ئىلاشقا جىددىي ھەركەت قىلىشقا لىلىدى. بىراق، بۇ چاغدا ياردىداردىن اقتىنىڭ ئۇتۇشى بىلەن ھەددىدىن شەقىرى قان كوب كېتسپ نەنۋەرنى ئۈزمىدىن ساقلاپ قىلىش مۇمكىنلىكى بولمىدى...

ئۇچقۇندىن ئوت چىقىپ بېتىشنىڭ ئالدىنى ئالماقچى بولغان ستاي رەھبەرلىرى نەتسى كوچا - وچىلارغا ئاۋتومات ۋە دوisenكەر بىلەن قۇراللانغان ساقچىلارنى غۇرۇۋەتتى. نۇڭزىلەركە بۇلۇپ بۇتلارنى نورناتتى. دىنى نۇلومە

قىنغان سۈمىكىنى نوك قولىف چۈنكى ئۆزلىرىنىڭ ھەق هوقولىق توتقان پېتى مېنىڭ سول تەرسىمگە رىنى تىلەپ قىلغان بېگۇنا 3 مىڭ سو ئۆتىدە، يېنىك ماشىسلار توختاپ نەپەر ياشنى توتقۇن قىلىشى، نۇ- دىغان بىكىتكە قاراپ قەددەم تاش لارنىڭ كۈيلىرىنى تۈرمىلەردە سوتىز سوراقسىز قىيناب ئۇلتىرىشى ھەر ئىش، ئۇنىڭدىن سەمل ئاؤالراق قىنداق ئىنسانپەر ئۇر كىشىنى غەزەپ لەندۈرمەسىلىكى مۇمكىن ئەمەس. نۇ توغرىلىق دۇنيا مەتبۇئاتى: نامې- تىم. ئۇنىڭ كىرىپ ئۇلتىرىشىغىلا بەش، بىمەدە ئالىتە ئادەمگە ئوق تىك

پەقدەت چۈك نوغلۇم تايىر جانغا
پالتوسىنی يېشى تۈتقازىدە، مېھـ
مانخاتا بىزلىرىنىڭ كىرسىپ ساپاغا
ئىزدىنى تاشلىدى. نىككىنچى قېتىم يەـ
نە ئېغىر نەپەس ئېلىشتقا باشلىدىدە:
ـ قېنى، كېلىڭلار. بىر پاتىھەـ
قللى، قەددەم يەتتى، بىلا يەتمـ
سون، ئاللاھۇ نەكىمـ! - دىدى قوـ
لىنى ئېگىز كۆتۈرۈپ. دۇنادىن
كېيىن نۇ ساتادەت بىلەن نىككىمىزنى
ئولۇرىشقا تەكلىپ قىلدى. - ئېغىزـ
ئاشلار لەئىنى چىشىلەشتىن نېرىغا نۇـ
تەلمىدى. ئۇز ھەققىي ھوقۇقۇڭ
ھەققىدە ئېغىز يېرسىپ كەپ قىلـ
دە، ئاتنى دىۋىستى. ئەندى بولسا
ئاشلىق مەتكەـ. ئېرسىپ خەـ

ئۇلۇمكە ھۆكۈم قىلىنغان توققۇز مىز. نۇ شۇنداق دېدىدە، ژورىگىنىڭ
نەپەر ياش بالىنىڭ يولىغا قارىغان لار زورلۇق - زومبىلىقنى چەكتىدىن
لاردىن بىر توب كىشى ھارۋازىدىكى شۇنچىلىك ناشۇرىيەتكەنگى، ئۇنى
كەينىدىن نەگەشتىدە، سو دەرۋازىدىكى ئېيتىپ يەتكۈزۈش قىيىن. سىنپ قويۇپ، ئاندىن ئاستا سۈز بىاش
دوختۇرخانىغا قاراپ ئېقىشقا باش كى ئۇيى مۇشۇكىنى قوغلاپتۇ» دېگە
لەدى. يارىدارنىڭ قېنى بولسا توختى لىنى بېكار نەممىستە!
ماي ئېقىۋاتاتى، مەنمۇ ئۆزەمنىڭ چەتكەنلىكىنى ئۆنتۈپ،
چەتكەنلىكىنىڭ دولقۇنى بىلەن قو- بىلەن ئۇ مېسىڭ سۈزۈمىنى تەس-
كۈچچىلىكىنىڭ دەركەنلىكىنى ئۆزۈپ كېتسپ باراتىم، پۇتكۈل دەق- تىقلىكەندەك بولدىدە، كېيىن «سۇ-
قىسىم ئەنۋەردە، ئۇنىڭدىن كۆز شۇز- زۇمىنى بولىمە» دېگەندەك ئىشارە
مەي قاراپ كېلىۋاتىمەن. كۆزۈمكە قىلىپ، يەندە كېپسىنى داۋاملاشتۇر-
ئەنۋەرنىڭ چىرايىي ۋاقت ئۆتكەن دى. - بېدە بازىرىنىڭ ئالدىغا كەل-
سەرى تاتىرىپ كېتىۋاتقاندەك بىلەن كەندە ئۇلۇمكە ھۆكۈم قىلىنغان ياش
نەتتى. نۇ ھەدقىقت، چۈنكى ئادەمنىڭ لارنى كۆتۈپ نايىغى تالغانلىقتن
بىلەندە ئەنۋەرنىڭ ھایاتى قاننىڭ ھەرىكىسى يۈلنىڭ ئىككى جىتىدە. ئولتارغان
بىلەندە. بېدە بازىرى بىلەن سو دەرۋازىدىكى لارغا نۇكۇزلىرىكە تەييارلاپ
دوختۇرخانىنىڭ ئارىلىغى بىر قاراشقا قويۇلغان پۇلمىيۇتلاردىن تۈرىق-
ئانچە تۈراق بولمىغان بىلەن مونداق سىز مۇلدۇردىكى ياغقان ئوق ھەم-
چاغلاردا ھەر بىر سېكۈندىنىڭ مۇھىم شى بىلىسو، - سۇزگە ئارىلاشتىم
لەشىم، ھەيدىل قىلماه، تېكلىك مەھمۇتلىك نېمە دېمە كچى ئېكەن-
ھایاتە 1997-1998-ئىللەرنىڭ 56- فەئورال ۋاقتىنى ئۆزەڭلەر ياخشى بىلەن
ئۆتكەن ۋىلى غۈلچىدا بولغان ئۆتكەن ئەلمىنى بىزلا ئەممەس،
پۇتكۈل دونبا جامائەتچىلىكى ياخ-
لىكىنى ئەندىلا چۈشىنىپ، - نۇ كۆز

Until now, our country has been called by various names such as "Uyghuristan", "Eastern Turkistan", "Xinjiang" or "Xinjiang Uyghur Autonomous Region". Among these names "Xinjiang" or "XUAR" are Chinese names forcibly imposed by the Han Chinese. Therefore, we have considered these names illegal and have never admitted and will never admit to them.

As to "Eastern Turkistan" and "Uyghuristan", each of these names has an origin and a historical root. It is now necessary to conduct a scientific discussion about the origins of these two names: their meanings and the extent of their adoption, seeking to draw right conclusions and to answer these questions: Which of these names is right? Which of these names is appropriate for us under the present historical conditions? These are the topics that we want to discuss and the problems that we want to address in this article.

First of all, let us briefly discuss the name "Eastern Turkistan". It is known that in our history, i.e., in the 9th-12th century, several very strong Kharahan countries existed in Central Asia. Although these Kharahan countries were Uyghur countries, in fact, they were also the common lands of the Turkic peoples. The Uyghur Kharahan countries combined their territories with those of many other Turkic-speaking peoples living in Central Asia, and united all those people under one flag. Accordingly, the united country was given the name "Turkistan" in a geographical sense. However, this unified nation formed under a specific historical condition and the name of "Turkistan" did not exist for long.

In 1048, after the death of Nesir Ilik Han, the Ilik Han people living in the western region of the Kharahan Hakhan's domains (present day Uzbekistan, Turkmenistan and Kyrgyzstan, etc.) declared their independence from the Kharahan nation. The Kharahan government, on the other hand, agreed to the request of the Ilik Han to split off as the Tavghac Kharahan and become an independent country. Thus, the territory of the great Kharahan nation split into two parts. In reference to the geographical locations of these territories, people began to call the western part as Western Turkistan and the eastern part as Eastern Turkistan. That is, the name "Eastern Turkistan" was brought to existence under these historical conditions. In addition, under the historical conditions of that period, the territory of "Eastern Turkistan" only included the southern side of the Tengri-tag range, and did not include the Jungar Basin located in the northern side of the Tengri-tag. At that time, the southern side of the Tengri-tag was considered as belonging to the territory of the Kharahan nation, while the eastern and northern sides of the mountains as the territory of the Idikut nation. That is, it is self-evident that Eastern Turkistan was a geographical name meaning "the eastern part of Turkistan" and that this name did not include the whole territory of the Uyghur nation.

It was revealed in the European and Russian scientists' work that the adoption of the name Eastern Turkistan started

Eastern Turkistan or Uyghuristan

Hashir Wahidi (An Uyghur Historian)

after 1869, that is, after the Russian Red Imperialists (RRIs) occupation of Central Asia and Kazakhstan. Hidden under this name is the RRI's invasion conspiracy. What the RRIs tried to do by using the name Eastern Turkistan was, first, to deny the proprietary claims of the eastern Han Chinese invaders on this territory, and, second, to pave the way for occupying Eastern Turkistan after their occupation of Western Turkistan. After the collapse of the RRIs, their successors, the Soviet Social Imperialists (SSIs), carried on their prior imperialistic system. The only difference between the two was that the SSIs found it advantageous to follow a policy of "divide and conquer". As a consequence of the policy, Western Turkistan was divided into 5 republics on the basis of different ethnic groups. Even though Western Turkistan belonged to the Soviet Union, Stalin and the people around him considered it potentially dangerous to keep it intact, and thus divided it into ethnic regions. This led to the loss of the basis for the name of Eastern Turkistan.

It is not surprising that Stalin violently hated the Eastern Turkistan Islamic Republic established on Nov. 12, 1933, in Kashgar under the leadership of Sabit Damolla, which he helped to abolish by using military force. This was in fact Stalin's consistent policy. The Eastern Turkistan Republic that was later established in Ili in 1944 also became a victim of that policy. The Soviets believed that if an independent country came to existence in the region of Uyghuristan, it would influence the people in Soviet Central Asia and Kazakhstan and lead to the separation of these people as countries independent from the imperialism of the so-called Soviet Union. Indeed, the subsequent historic development of those people in Soviet Central Asia and Kazakhstan resulted in their independence from the Soviet Union. The so-called "undetectable union of the unified republics" was destroyed. However, this became a reality not because of the influence of Uyghuristan, but due to an irreversible trend of social development.

In summary:

1. The name Eastern Turkistan was a geographic term created under certain historical conditions, and has never become a name of a country or a nationality.

2. Eastern Turkistan is a term used to refer to the south side of the Tengri-tag mountain range, and does not refer to the whole territory of today's Uyghuristan.

3. There must be a Western Turkistan in order to have an Eastern Turkistan. But the current reality is that there is no Western Turkistan. It was divided in 1936, and based on those regional divisions the 5 post-Soviet republics were created. All of these republics used the names of their peoples for the countries' names, such as Kazakhstan, Uzbekistan, Kyrgyzstan, Turkmenistan and

Tajikistan. Therefore, it is not appropriate to name our country as Eastern Turkistan under the present historical conditions.

Now let us briefly discuss the name Uyghuristan. If we examine historical records, we find that since mid century the name of our nationality was called Uyghur and the name of our country was called either Uyghuristan or Mulkul Uyghuriye. In the book "Oghuzname" Oghuzhan wrote: "I am the Hakhan of Uyghur".

In volume 6, page 227 of the 6-volume book of "Behrar esrar muna qip Eleh'yar" written by Muhammet bin Beli, it was emphasized that the "Uyghurs' country is Uyghuristan". If we recall that this sentence was given in the chapter that described the conflicts between Kirgiz and Uyghur, then we can see that the name "Uyghuristan" has a history of 1300 years.

Arab historian Ibn Esir emphasizes, in the chapter "About Uyghur Khans" of his book titled "Jamrui", that "Kharahans' country is Mulkul Uyghuriye... The Kharahans who destroyed Samani's country and occupied Buhara in 909 are Uyghur Shahs."

European scientist Fran said: "Only Uyghur Khans lived in Turkistan", and Australian Eduar Zahar said: "Kharahans were the Uyghurs' rulers." Russian Turkish expert Grigoryev, academy members Radlov and Miller also stated that "All representatives of the Kharahan Dynasty were Uyghurs."

Throughout history, Uyghurs called the countries that they established by various names. For example, the Uyghur Hakhan centered in Kharabalghasun that existed from 745-840; the Kengsu Uyghur Nation that existed from 870 to 1225; the Idikut Nation that continued from 850-1275; the Kharahan Nation in 870-1213; the Se'iidiye Uyghur Nation that existed from 1514-1675 with its capital located in Yarkend; and the Kashgariye 6-City Nation existing from 1863-1877 under the leadership of Yakhupbeg. Although these names changed according to the historical conditions, there is no doubt that these were Uyghur nations. These facts clearly prove that our ancestors - Uyghurs - had independent countries throughout history and that these countries were named Uyghuristan and Mulkul Uyghuriye.

Now let us look at our brother peoples in neighboring countries. Our neighboring countries are Kazakhstan, Kyrgyzstan, Uzbekistan, Afghanistan, Pakistan, Tibet, China and Mongolia. Each of these countries is called by the name of the people who were/are the original owners of the country. That is, the name of each of those countries was formed by adding something at the end of the name of her people. It is very natural to form a country's name that way: such a country's name itself can explain who are the owners of the country. Naming a country this way is not against the interest of

other peoples living in the same country. The national and human rights of those peoples can still be fully guaranteed. We can see this from the brother republics we are living in now.

Summarizing what was described above we can say that the name of our race (nationality?) is Uyghur and the name of our country is Uyghuristan. Therefore, our future country should be named "Uyghuristan". This is a very appropriate name that is very suitable to the present time. Therefore, we propose to name our country "Uyghuristan" in our language.

Some people may blame us for this proposal, by telling us: "The meaning of the name Uyghuristan is very narrow; it only refers to Uyghur people. There are other Turkish-speaking brother peoples in our country. (There are 84 nationalities in Kyrgyzstan—Rabiye Yakub) They will be left outside. We need to cooperate with them in our struggles for freedom. Therefore, we need to use the name "Eastern Turkistan" which is an inclusive name and is helpful for total unification."

We can say in response to such accusations that, first, the name "Uyghuristan" does not mean that she is only the Uyghurs' country and other peoples do not have the right of ownership. It only emphasizes that the original owners of this territory are Uyghurs, thus helping to restore the Uyghurs' rights to have their own country. Second, the name "Uyghuristan" is not against the national and human rights of the brother peoples; on the contrary, it guarantees those rights. The independence problem of the brother peoples has already been solved. Kazakhs have Kazakhstan, and Uzbeks have Uzbekistan. The Uyghurs living in those republics have given voluntary aid to gain their national independence. Now they should help their Uyghur brothers in obtaining the Uyghurs' national independence.

Third, just as other peoples called their countries with their own names, we should call our country with our own name as "Uyghuristan". Especially now, when the Chinese invaders are trying to change "XUAR" to "Western Region" with the purpose of denying Uyghurs from the rights of having their own country, why cannot we insist in calling our country with the name of the Uyghur people?

As to the problem that the world does not know the name Uyghuristan, then we should let it know! If we do not introduce ourselves to the world, nobody else will do it for us. Less than 60 years ago, the world did not know the names of Kazakhstan, Kyrgyzstan, etc. But now the world knows them. This is because these republics now exist in the world. If we can create an Uyghuristan, then the world will know it.

Now as to the proposal of using Eastern Turkistan, we do not accept it. The reason is:

- 1) ET is not the name of a people or a nation, instead, it is a geographic term.

- 2) This name does not refer to

the entire Uyghur territory; it leaves out the Uyghur territory on the northern side of the Tengri-tag range.

3) Because it is not the name of a country but a geographic term, foreign countries call it with various names in their own languages. For example, we call it Sherkiy Turkistan; Turks call it Doghu Turkistan; Arabs call it Sut Turkistan Alshirqiya; English calls it Eastern Turkistan; and Russian calls it Vostocnaya Turkistan.

4) In order for an ET to exist, there must exist a Western Turkistan, because these two names need each other. We know that Western Turkistan has already ceased to exist. Now there are several republics in its place. Furthermore, all these republics are called by the names of their peoples. If, under such circumstances, we do not call our country by our own name and insist on using the inclusive name of ET even when it does not have a western part, then it becomes completely meaningless.

Some people also suggest that "Let us call our country ET for the moment. If the Turkish-speaking peoples unite and become a common Turkistan Nation in the future, then we become a part of this Turkistan Nation."

First of all, now there exists no such Turkistan Nation; what exists are those separate national republics. Correspondingly, we too become a national republic, that is, Uyghuristan. If indeed a Great Turkistan Nation (GTN) is created in the future, just as the other brother peoples join the GTN with their national republics, we join the GTN with our own national republic - our Uyghuristan. Is it necessary to put on a "big hat" today to qualify for a future Turkistan?

We are realists; we should do things according to the present real situations. Only by doing so can we avoid political mistakes. Some people think: "ET is a name that has been used for a long time and is used in the international world. Therefore, it is better to use ET." About this, the Uyghur people's well-known nationalist son, Mr. Isa Yusuf Aliptekin, wrote in his book the following: "In the past 40 years in which I worked for the Uyghurs' causes, I have met and talked to many government officials of various countries. But I found that none of those government officials know the existence of an ET." This shows that, despite the hard work of our countrymen in letting the world know the existence of ET, the name ET could not get to the international stages; it was not raised to the level of an international concept. Indeed, the name Uyghuristan suffered the same fate; it did not get to the international stages either.

However, this is the most correct, most advantageous name that well represents our race (nationality?) and our country. If we can introduce ourselves to the world with this name, then there is no doubt that it will get a place in the heart of our own people and bring about the sympathy of the world communities. Dear Uyghur children, let us keep the great name of our country, Uyghuristan, in our hearts. Let us shine the whole world with its light.

(Translated from Uyghur
by Erkin Sidick;
Jan. 7, 1998 USA)

ۋەتىنىمىزدە تۈرگى تىللەق قېرىن
داش خەلقلىرىمۇ بىلار. نۇلار بۇ نام
نىڭ سىرتىدا قالىسو. بىز ۋەتىن
مىزنىڭ نازاتلىقى نۇچۇن شۇلار بىلەن
بىلە كۈرەش قىلىشمىز كېرەك، شۇ
نىڭ نۇچۇن نۇمۇمى نىتتىپاقلۇقا
پايدىلىق بولىدىغان كەڭ مەنادىكى
«شەرقىي تۈركىستان» دېكەن
نامىنى قوللىنىشمىز كېرەك» دەيد
دو. بىز بۇ خەل ئېتىرازغا جاواب
بېرىمە، شۇنى نېيىتىمىزكى، بىز
رېنچىدىن: «ئۇيغۇرستان» دېكەن
لىك - يالغۇز نۇيغۇر خەلقىنىڭلا
ۋەتىن، باشقان قېرىنداش خەلق
لەرنىڭ ھەققى يوق دېكەن مەنلىنى
بىلدۈرمەيدۇ. بۇ پەقەت شۇ زىمىننى
نەسلى ئېگىسى نۇيغۇر لار نېكەن
لەكىنى تەكتىلەش ئارقىلىق، نوب
غۇرلارنىڭ دۆلەت توتۇش هوقۇقىنى
نەسلىكە كەلتۈرۈشكە ياردەم قىلىدۇ.
نەككىنچىدىن: «ئۇيغۇرستان» دېكەن
نام - قېرىنداش خەلقلىرنىڭ مەد
لىي ۋە نەنسانىي هوقۇقلۇغا قىلر-
شى كەلمەيدۇ، نەكىنچە نەشۇ
هوقۇقلارنى كېلپالە تەلەندۈرۈدۇ.
قېرىنداش خەلقلىرنىڭ دۆلەت مەد
سلىسى بولسا، يېشىلىپ بولغان. قىل
زاقلارنىڭ قىزاقىستى بىلار، نۇزىبەكلەر.
نىڭ نۇزىبەكىستى بىلار... بۇ جۇم-
ھۇرىيەتلەردە نىستقامت قىلىۋات
قان نۇيغۇر لار نۇلارنىڭ دۆلەت
مۇستەقلىلىغىنى ئەللىشىغا خالىشى
ياردهملەرنى قىلغان، نەندى نۇلار
نۇيغۇر قېرىنىڭلەرنىڭ دۆلەت
مۇستەقلىلىكىنى ئەللىشىغا ياردەم
قىلىشى كېرەك! نۇچىنچىدىن: باشقان
خەلقلىرنىڭ ھەممىسى نۇز ئەلسىنى
نۇزىنىڭ نامى بىلەن ئاتىغىنىدەك،
بىزمۇ نۇز نېلىنىڭ نامىنى، نۇز-
حىزنىڭ نامىنى نۇزىمىزنىڭ نامى
بىلەن «ئۇيغۇرستان» دەپ ئاتىشمىز
كېرەك. بولۇپ بۇ گونكى كوندە
خەتاي بىلەنچىلىرى، نۇيغۇر خەلق
نىڭ ۋەتەنگە ئېگە بولۇش هوقۇقىنى
يوققا چىقىرىش مەختىدە «شىنجەڭ
ئۇيغۇر ئاۋتونوم رايونى» دېكەن نە
سىدىن ۋاز كېچىپ، «شى يۇيى»
(يەنى غەربىي دىيار) دەپ ئاتىشنى
تەرغىب قىلىۋاتقان پەيتىن، بىز ۋەتىن
مىزنى نۇيغۇر خەلقنىڭ نامى بىلەن
ئاتىشتا چىڭ تۈرىشىمىز ماقول نەمەس
مۇ؟ «ئۇيغۇرستان» دېكەن نامىنى
دۇنيا نەھلى توتۇمايدۇ، دېكەن مەس-
لىگە كەلسەك، توتۇمسا - بىز تو-
تۇتىشمىز كېرەك! بىز نۇزىمىزنى
نۇزىمىز توتۇتمىساق، بىزنى ھېج كەم
تۇنۇتىمايدۇ! 60 ۋىلننىڭ نالدىدا قىل
زاقستان، قىرغىزستان... دېكەن
ناملارىنىمۇ دۇنيا توتۇماتى. مەتا
نەندى تونىۋاتىدۇ. چۈنكى دۇنيادا
بۇ جۇمەھۇرىيەتلەر مەۋجۇت بولۇپ
تۈرىلە. بىزمۇ بىر نۇيغۇرستان جۇم-
ھۇرىيەتنى مەۋجۇت قىلا

خالقى ئەللىرىمىكى زەيدىنلىرى سۈزىلماڭ ئاتىلىغا بېنىتىن، ئۇيغۇرستان
ئۈرۈتىن ئىشىكلاسلىك ئىلىكچىسى عەرەبم ھاشر رامپىنلىك دەشىرقىسى ئەركى
ئەندىم - ئۇيغۇر ئەنامىغا، مازىزلىق مەقاپلىقىسى ئۇيغۇر ئۇ ئىنگىز ئىللەرغا
كېرىتىن ئەللىرى سۈزىلماڭ مەققىتىكى ھاواڭ ئىلىق.

مەزكىر مەقاپلىقى ئەلمۇرىكىدا ئۇرۇشلىق ۋە ئەنلىشىسىز ئەركىن سەلىق
ھاشر ئەصلىپ ھايىت واقىتلا (1- ئايىش 7- كۈنى) ئۇيغۇر جەيلەن ئىنگىز
ئەنامى تەرىجىتى قىلىپ، ئاوتورىشك فۇلىغا يەتكەلۈزۈپ ئەلگىرەلسىگەن ئەلى... .

شەرقىي تۈركىستانمۇ؟ ئۇيغۇرستانمۇ؟

(Начало на 1 стр.)
подстрелили военные, - ответил человек, признавший во мне приезжего.
- Нам до этого нет дела.
- Он ранен, у него семеро детей и жена не работает, попытались мы убедить врача, - сначала спасите его, а мы тут соберем деньги и оплатим расходы.

- Ну как вы не поймете, - упорствовал врач, - сначала нужно расплатиться, а затем мы примемся за лечение.

Когда-то после школы мне пришлось работать переводчиком с китайского языка, и я хорошо понял, о чем говорят обе стороны. Позиция врача вызвала возмущение окружающих. Сейчас только быстрые и умелые действия врачей могли спасти раненого. А времени оставалось все меньше и меньше. Люди стали поспешно собирать деньги, которые тут же были переданы врачу. Кто-то облегченно вздохнул, но, как оказалось, радоваться было еще рано. Врач не спеша стал считать деньги. Между тем Анвар потерял сознание. Вышедший из помещения больницы другой врач - уйгур - оценив ситуацию, стал было принимать меры, чтобы спасти умирающего, но было уже поздно.

Наступило время похорон. Казалось бы, что факт убийства безвинного человека должен был заставить призадуматься власть предержащих. Был поднят вопрос о материальной поддержке семьи погибшего и трудоустройстве его супруги.

БЕССОННАЯ НОЧЬ

ги. Но надежды растаяли, как дым. Ничего этого не было сделано!

С целью предупреждения волнения масс, улицы города были заполнены военными, вооруженными автоматами и дубинками, а на крышах домов по-прежнему грозно сверкали пулеметы.

Конец апреля выдался в Кульдже теплым и люди с утра до позднего вечера, непрерывным потоком шли к дому Анвара, отдать ему последний долг, выразить соболезнование родным и близким.

Кровавые события на моей Родине, в ходе которых погибли Анвар и многие другие, оставили в моей душе неизгладимый след. Прошел год. Но каждый день нового месяца Рамазан, я листаю мысленно эти страницы моей жизни. С того времени пища утратила для меня вкус, а покой ушел безвозвратно.

...Такими словами Махмут закончил речь. Саадат подала чай, следом завершился ужин. Мы долго проговорили в тот вечер. Основной темой разговора была тема Родины, ее легкой судьбы.

- Знаешь, - с дрожью в голосе сказал Махмут, - было время, когда не так уж и много людей осознавали понятие Родины, Отчизны. Сейчас же я наблюдаю пробуждение. События последних лет открыли глаза многим. Это обнадеживает. Я верю, наши чаяния сбудутся.

... Далеко за полночь мы легли спать. Уставший с дороги Махмут тут же заснул. А у меня перед глазами чередой проходили события, описанные им. Не помню, сколько прошло времени, но вдруг неожиданно я услышал голос Махмута, твердившего во сне: "Анвар, ты счастливый. Твои дети также счастливы. Я твой верный друг, и я отомщу за тебя, слышишь? Ты погиб, а отомстить за тебя ожили тысячи!"

Сон ушел безвозвратно. Эта была бессонная ночь.

АБДУРАХИМ Муталип
(Перевел Илхам)
г. Алматы

СИНЬЦЗЯНЬ: ВИДЕН ЛИ СВЕТ В КОНЦЕ ТУННЕЛЯ?

"Би-би-си"

Власти Китая арестовали несколько человек, провавшихся через границу из Казахстана на территорию китайского Синьцзяна. По заявлению официальных лиц, эти люди планировали создать беспорядки к моменту годовщины со дня проведения сепаратистами мятежа в этом регионе. В этой связи мы обратились к редактору сянганского журнала "Кайфан" Тань Юнмэю.

Тань Юнмэй: Наблюдающееся в последние годы в Синьцзяне сепаратистское движение отличается от движения за независимость в Тибете тем, что тибетское движение при нынешних условиях в целом можно считать мирным. Лидер движения далай-лама исповедует буддизм, ратует за ненасильственные действия. К тому же далай-лама пользуется большой популярностью. Но в Синьцзяне дело обстоит иначе. Мусульмане - это народ со сравнительно сильным характером, они настроены радикально, поэтому в последние годы в Синьцзяне много раз возникали волнения. И эти волнения, стычки как-то

связаны с сепаратистским движением Восточного Туркестана. Можно легко заметить, что они рассматривают принуждение, террор как важное средство в своей борьбе за независимость.

Корр.: После событий в прошлом году стало ли правительство Китая придавать большее значение проблеме Восточного Туркестана, проблеме независимости Синьцзяна?

Тань Юнмэй: Китайские власти сейчас придают этому очень большое значение. В последние годы правительство рассматривает сепаратистскую деятельность в Синьцзяне как серьезную проблему. Более того, насколько мы знаем, правительство Пекина приходит к мнению, что сепаратистское движение в Синьцзяне по степени серьезности уже превосходит ту угрозу, которую создает движение за независимость в Тибете. Поэтому, когда в последнее время в Синьцзяне стали один за другим возникать волнения, правительство прибегло к различным мерам: усиlena охрана общественного по-

рядка, усилен контроль за исламской и религиозной деятельностью. При этом Пекин ни на йоту не пошел на уступки чаяниям мусульманских народов о независимости.

Корр.: При таких условиях, когда центральное правительство держит район Синьцзяна под большим прессом, не испортятся ли еще больше отношения между уйгурами и ханьцами в местах их совместного проживания?

Тань Юнмэй: Нас беспокоит именно то, что отношения могут ухудшиться. Не исключены проявления насилия. Кровопролитие может коснуться невинных людей. Дело может принять такой оборот, что в глазах мусульманских народов Синьцзяна пекинское правительство по существу явится правительством ханьцев. Власти никаким образом не откликаются на их просьбы, не предлагают конструктивных мер, а относятся к ним всегда с присущим коммунистам высокомерием. Это не приведет к разрешению проблемы.

"Время по Гринвичу"

تارقان بولغان ئۆزخەندە يېز بىر-
بىلەرنىڭ نۇوهەتلەك تىلىگىنى
ئېيتقانلار

شاكىڭاڭ كېرىتى «دا گوڭ»
نىڭ خەدۇر قىلىشىچە ساقچىلار
بارتلاشقا مۇناسىۋەتلەك دەپ
كۆمان قىلغان 10 نادەمنى قاماققا
تالغان، ئۇلارنىڭ كۆچىلىكى
ئۇيغۇرلاردور.

شەھرى بولغان ئۆزخەندە يېز بىر-
گەن. بارتلاش شۇنداق كۈچلۈك
بولغانلىكى: بارتلاشلەغان ئاؤتو-

بۇسنىڭ يېنىدا كېتىۋاتقان ماشى-
تىلارمۇ زەخمىلەنگىن. شۇنداقلا
خوشنا شمارەتلەر كىمۇ تىسرى
يەتكەن.

تۈركىيەنىڭ جۇمھۇرىيەت
كېرىتىسى - 14 - فېۋراپ

بېيچىڭىڭ: ئاؤتوبۇستا بوما
بارتلاشنى تەتجىسىدە 50 نادەم
تۈلکەن وە كۆپلەرى يارىلاڭان.
بۇ بارتلاش خەتايىنىڭ خۇبىي ئۆل-

لىيۇنلۇق ئاھالىغا ئېشكە ساناتەت باش-

شەرقىي تۈركىستانمۇ - ئۇيغۇرستانمۇ؟

(بېشى گەدەتى)

ئۇقۇرىدىكى جاواپىمىز بېتەرىلىك
بولسا كېرىك. بىراق، چەت نەل-
لەردە نىستقامت قىلۋاتقان بىد-
زى وەتەنداشلىرىمىز «شەرقىي
تۈركىستان» مېگەن نام نۇماقىن
بەرى ئىشلىلىك سىڭىپ قالغان
ھەم خەلق ئازادا نىشتلىلىۋاتقان
نام - شۇنىڭ نۇجون «شەرقىي
تۈركىستان» ئاتالغۇسىنى قوللات
غان ياخشى - دېگەن پەكىرىنى نېب-
تەشىز. بۇ پەكىرى كەجاواپىن شۇنى
ئەلسلىشىز ئۆتۈشىمىز كېرىمەن كەننى
ئۇيغۇر خەلقنىڭ مەشەد مەل-
لەتىپكىن نەھەندى ئۆزشىنى ئۆزشىنى
وېدا - مەن وەتن داۋاسىنى
قللىپ ئۆرگەن 40 ۋىل نىچىدە
ئۇرۇغۇنلۇغان دۆلت نەرمەپلەرىنى
نۈچىتىپ، سۆھىەتلىشىتىپ نەب-
سوسكى. شۇ نەرمەپلەرنىڭ هېچ
قاسىسى «شەرقىي تۈركىستان» دۆلەت
دېگەن وەتەننىڭ بارلىغىنى سەلمەيدى-
كەن! - دەپ يېزىتىپ. شۇنىڭدىن مەد-
لۇمكى، «شەرقىي تۈركىستان»
دېگەن نام وەتەنداشلارنىڭ كۆچەپ
تەمشىق قىلغىنىڭ قارىمىي، خەلق
نارا مۇنېرگە يېتىپ بارالمىدى.
خەلقئىلار ئۆزقۇم دەرىجىڭىگە كۆتۈن-
رۇلدى. توغرى، ئۇيغۇستان دە-
كەن نامى ئۆزىدى خۇددى شۇنداق، خەلق
نارا سەھىنگە يېتىپ بارالغىنى
يوق. بىراق، بۇ نام مەللەتلىمىز
بىلەن وەتەننىڭ ئامىن ئۆزىدە
مۇھىمەسى مەلگەن، ئەك توغرى، ئەك
پايدىلىق نامىور. نەگەر بىز نۇز-
مىزنىڭ ئاۋازىسىنى موش ئام
بىلەن دۇنياغا يەتكۈزۈسىمك، نۇز
خەلقىمىزنىڭ ئۆرگەنگە سىڭىپ،
پوتىكول دۇنيا جامائەتچىلىگىنىڭ
ھەدىشلىقنى قوزەتلايدىفنتى
مەزغا شەك يوق! بارلىق ئۇيغۇر
پەزىزەتلىرى، وەتەننىڭ ئۆزى
غۇرستان» دېگەن قۇتلاق ئامىنى
قەلىپىمىز كەننىڭ سىكۈرەلى. ئۇنىڭ
تۇرىنى پۇتون دۇنياغا تارقىتىلى!

هاشىر ۋاهىدى

ئۇيغۇر خەلقنىڭ ئىقىملاۇسى
پەزىزەندى، ئۇيغۇستان ئازاتلىق
تەشكىلاتنىڭ ئاساجىسى

هاشىر
ۋاهىدىيىنىڭ

ئالەمدەن نۇتكەنلىگى، مۇستەقدى
لۇق داۋاسىنى بىلەپ بېرىۋات
قان ئۇيغۇر خەلقنى ئۆزچۈن چۈچۈن چوڭ
يوقىتىش بولىدى.

ئۇ، ھەدقەتنى بارلىق ئاكلىق
ھاياتنى ئۇيغۇر خەلقنىڭ مەل-
لى ئى ئازاتلىقى ئۇچۇن ئاتىغان
ئالىچاناب ئىنسان نېدى. بىز
ئۇنىڭ بىلەن بولغان سۆھىەتلى-
رىمىزدە بىنخەپ قانچە قېتىم قىل
يىل بولغان.

خەلقىمىز دۇشمەنلىرى ھاشىر
ئاكىنى جىسمانى جەھەتىن زەخ
مېتەتكە ئۇچاراقان بولسان
ئىقىلەتلىقى روهىنى سۇنۇرالا
غىنى يوق.

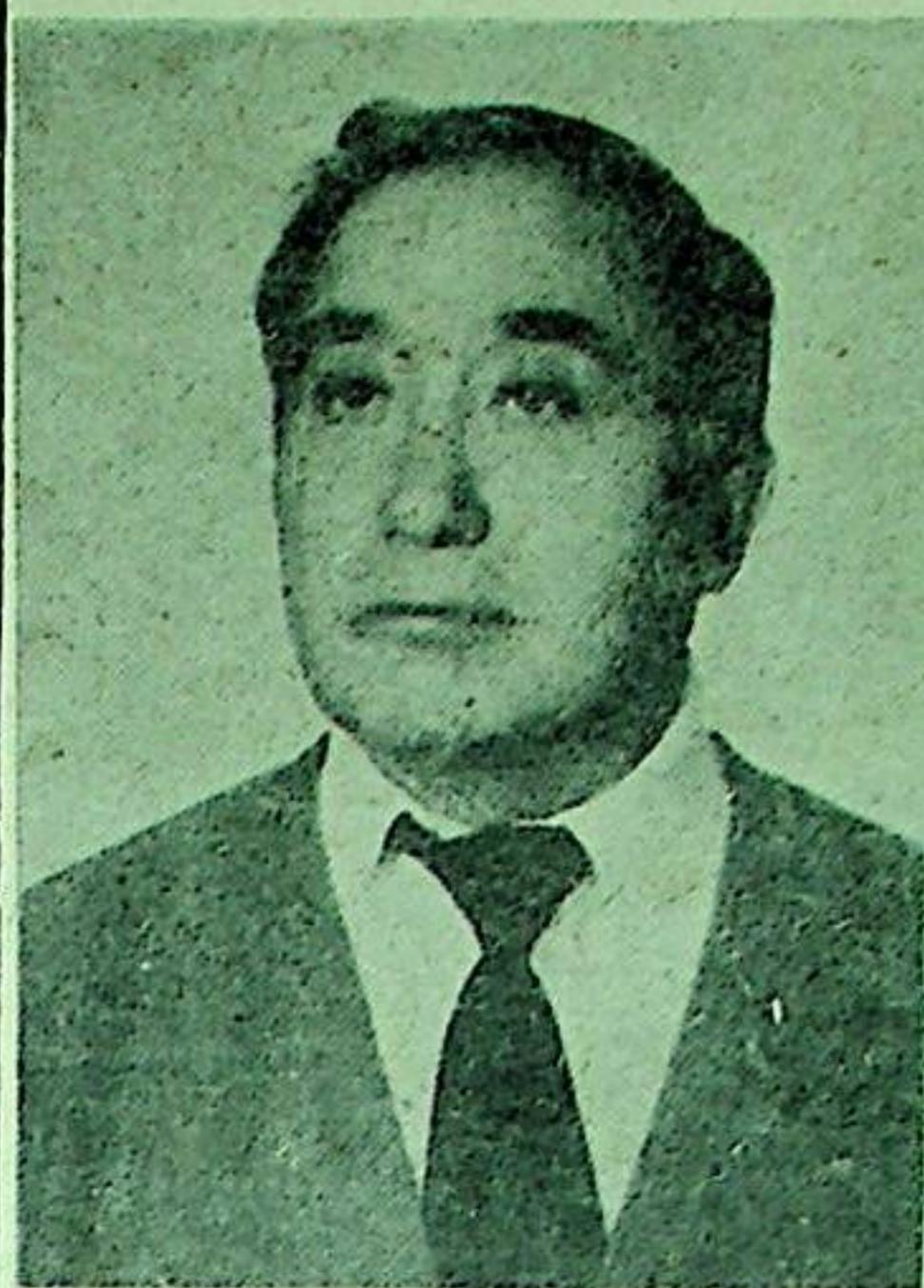
ئۇنىڭ باشلىغان ئىشنى سەب-
داشلىرى داۋام قىلىنۇ.

ھاشىر ئاكىنىڭ ياتقان يېرى
جەنەتتە بولغاي، ئامىن!

«تارانچىلار ئىندىستەرىدە وە
سودا كورپوراتىسىمى» ئامىدىن:
جامال تارانچى،
شاۋاھلى بىلەن ئەلەن
ئىستانبىل - ئالىمۇتا

ئو تلۇق ۋىللار شاھىدى

ئۇيغۇرستان خەلقنىڭ 1944-1949- ئىللاردا ئىلى تەۋەسىدە خەلقنى باسقۇنچىلىرىغا قارشى ئېلىپ بارغان مىللەسى ئازاتلىق كورىشىدە، قولىغا قۇراڭ ئېلىپ جەڭلەركە قاتناشقاڭ مۇجاھىدلارنىڭ بىر قىسىمى، حاللات ستالىن ۋە جاللات ماۇنىڭ رەزىللىك بىلەن خەلقىمىزنىڭ كۈرهەش مەۋسىى بولغان، مۇستەقىل ئىنسقى لايىپ جۇمھۇرىيەتنى ئەمەلدەن قالدىرۇپ - ئۇجۇقتۇرۇۋەتىشى نەتىجىسىدە، دوشىمەنتىڭ ئۇچ ئېلىش ئېھتىمالى بارلىغىنى ھېساپقا ئېلىپ سۈرىۈملۈك ۋەتىنى تەركى ئېتسىشىكە مەجبۇر بولدى. لېكىن ئۇلار كۆپ ۋاقت ئۇتۇشى گە قارىمای، مۇستەقىلىق ئۇچۇن ئېلىپ يېرىلغان جەڭ كۈرۈنۈشلىرىنى. جاپا - مۇشەققەتلەك ئالدىن قى سەپ سەرگۈزەشتىرىنى ئەسەلەپ تۈرۈش بىلەن بىلە، ۋەتەن ئىستىقلالىيىتى هەققىدە باش قەتۈرۈپ ئويلايدۇ ۋە مۇستەقىل ئۇيغۇر دۈلتىنى ئەكسىگە كەل تۈرۈشنى ئارزو قىلىدۇ. ئەنە شۇن داق كىشىلمەردەن بىرى بىشكىك شەھرىدە ئىستەقامەت قىلىۋاتقان ئەخەتجان مۇسلىمۇتۇر.

ئۇ 1927- ژىلى نویابىردا قازاق ستانىڭ ئالماوتا ۋىلايەت ئۇيغۇر رايونىنىڭ كەچىك ئاقسو يېزى سدا دېھقان ئائىلىسىدە تۈغۈلغان. 1928- ژىلى ئاتا - ئانسى ئۇنى ئېلىپ ئۇيغۇرستانغا ئۇتۇپ ئىلى ۋىلايەت نىقا ناھىيە مەركىزىگە ئورۇنىشىدۇ. ئەخەتە جان غۇلچىدىكى مەكتەپتە شۇ ژىلى ئورۇمچىدىكى دەرياسى مەكتەپكە كەپ كەپ ئوقۇپ ئاندىن 1943- 1944- ژىلى يازلىق تەتلەدە ئۆز يۇرتى ئۇلاستايدىكى غېنى باتۇرنىڭ پارتىزان ئۇتۇرىتىكە قوشۇلۇپ. بىتىرىتەت كادرون كوماندىرى بولۇپ تايىنلىنى - دە، ئۇلۇنگۇرمە دەرياسى بويىدىكى چاگرتى دەكەن جايىدا مۇداپىيەدە تۈرىدۇ. بىر قانچە قېلىم سارسۇمبە، ساربۇلاق ۋە ئىرىتىش دەرياسى بويىلىرىنىڭ كەلەرنىڭ شەرقى - جەڭلەركە قاتنىشىدۇ.

1945- ژىلى ئاپرېلدا مۇنتىزم مىللەسى ئارمەيە قۇرۇلغاندا ئۇ تېكەس ناتلىق پولك قوشۇنىدا، ستراتېكىيەلىك جايى بولغان ئاچالدا ختاي چەرىڭلەركە قارشى جەڭلەركە ئاكىش قاتنىشىدۇ. 1946- 1948- ژىلى سېنتمبردا شەھىدى ئۇنلىق بۇرۇغى بىلەن شەھىدى يۇنىش بولغان ئالتايمىت ئەۋەسىدە ئەۋەتلىق ئۇرۇشلىق تارباغاتاي ئاتلىق پولكدا ئېتىپ كادرون كوماندىرى بولۇپ تايىنلىنى - دە، ئۇلۇنگۇرمە دەرياسى بويىدىكى چاگرتى دەكەن جايىدا مۇداپىيەدە تۈرىدۇ. بىر قانچە قېلىم سارسۇمبە، ساربۇلاق ۋە جەڭلەركە قاتنىشىدۇ.

1948- ژىلى ئاۋگۇستا ئالتايمىت ئېلىپ ئىشىشىنىڭ شەرقى - جەڭ ئۇبىدىكى بىتىرىتەت كەلەرنىڭ تېغىغا يېقىن قازانقۇم دەكەن جايىدا، كومىندائىكى ئۇچىڭدا تۈرىشلىق دەۋىزىيەسىنىڭ كوماندىرى خەن تەرىپىدىن ئەۋەتلىك كەن بىر ئۇزۇود چەرىك، 280 ئات، 4 هەربىي ژۇك ماشىنىدا ئوق - دورا ۋە ئۇزۇق - تۈلۈك قاتارلىق نەرسىلەر بىلەن ئىككى مایور دەرىجىلىك «تىل» ھەممە بىر ئۇزۇود ختاي چەرىك لەرىنى ئەسەر ۋە ئولجا ئېلىپ غە -

تپبی غالی

شپالق قوللار

باقييئولار өөхөрөрлөк قىد
غان. بۇنىڭغا بەختىيارنىڭ
باشقىلار بىلەن بىللە يازغان 4
ئىلمى ئەمكىگى كىر كۈزىلگەن.
1997- ژىلى قىرغىزستان ئالىي
ئاتىپستاسىيە كومىسىيەسى
تىبىي ساھا بويىچە يازغان
ئىلمى ئەمكەكلرى ۋە پىداگوگ
لىق خىزمەتلەرنى ژۇقىرى باھالاپ
بەختىيارغا دوتسېنت دېگەن
ئىلمى ئۇنىۋانسى بىردى.

ب. باقييئولار 1995- ژىلى بىش
كېكتە قىرغىزستان جۇمھۇرىيە
تىلەك ستوموتولو گلار ئاسسوتسىيا
سىنى قورغۇچىلارنىڭ بىرى.
ئۇ، ئاسسوتسىياتسىيەنىڭ باش
سېكىرىتارلىق ۋەزپىسىنى ئاتقۇ
رۇپ كەلمەكتە.

1997- ژىلى ماي ئېيدا
بىشكىك شەھرىدىكى 4 ستۇ-
موتولو گىيە كاپىدراسىنى ئىل
ساس قىلغان ھالدا قىرغىزستان
جۇمھۇرىيەتلىك تىبىي ئاكادې
مىسىيەنىڭ يېنىدا ستوموتۇ-
لو گلارنىڭ مەركىزى قورۇلغان.
ئەدلەيە منىسترلىكىنىڭ تەس
تىقىدىن ئۇتكەن بۇ مەركەزنىڭ
دېرىكتورى بولۇپ بەختىيار
باقييئولار سايلاڭغان. قورۇلىۋات
قان ستوموتولو گلارنىڭ، چىش
11 دوكتور، پروفېسسور، 20
دوتسېنت، 20 ۋراج ئاسستېند
لاردىن تەركىپ تاپقان بولۇپ،
مەركەزنىڭ مەخستى دوختۇز-
ستوموتولو گلارنىڭ، كەسپىنى
تېخنىكىلەرنىڭ يەتكۈزۈشى
مۇكەممەللەشتۈرۈشكە، ستومو-
تولو گلار ئاسسوتسىيەسىنىڭ
ئىشلىرىغا ياردەم كورستىش
بىلەن رېسپۆبلىكىدا ستوموتۇ-
لو گىيە بويىچە ئىلمى كونفې-
رنسىيە ۋە سىمپوزىئۇملارنى
ئۇتكۈزۈش، شۇ ئارقىلىق ستۇ-
موتولو گىيە بويىچە داؤالاش
ئىشلىرىنى يەنمۇ ژۇقىرى سۈپەت
كە يەتكۈزۈشتىن ئىبارەت.
ئىلۇھەتتە، بۇ گۈنكى دەۋىرە
ئۇنىڭ ھۆددىسىدىن چىقىش ئۈچۈن
بەختىيارغا نورغۇن كۈچ
سەرب قىلىشقا توغرا كېلىدۇ.
بەختىيارنىڭ ئايالى زەيد
تۇنەم مۇتەخەسىسىلىكى بۇ-
يىچە دوختۇر، 1978- ژىلى قىر-
غىزستان دۆلەتلىك تىبىي ئىنسىتى
تۇتسىنىڭ داؤالاش فاكولتەتىنى
تاماملاپ ئۆزۈن ژىل قىرغىز-
ستان كاردىشلۇلۇ گىيە ئىنسىتىتىدا
ۋراج كاردىشلۇلۇ گ بولۇپ ئىشلى
كەن. 1997- ژىلىنىڭ بېشىدىن
تارتىپ بىشكىك شەھىرلىك
3- پولنكلەنىڭدا فىزىتوتىپ-
پىيە بولۇمىنى باشقۇرۇپ كېلى-
ۋاتىلىدۇ.

بەختىيار ئۆز ئىشىغا پۇختا،
كىچىك پېئىل، ئۆز بىلەمنى
باشقىلاردىن ئايىمايدىغان مۇتمە
خەسىسىتۇر. ئۇ، ھەر دايىم ئىزدە
نىشتە. بىز ئۇنىڭ ئىلمى تەت
قىقاتلىرىغا تېخىمۇ مۇۋاپېدە-
يەتلەر تىلەيمىز.

بەختىيار ئۇزىنىڭ ئىللىق تۈرلۈك يېڭىلىق ئىكەنلىقىڭ گۈۋانامە ئالدى.
داۋامىدا چىش ئاغىرى - خىزىرگىيەلىك يول بى داۋالاشنىڭ مەۋجۇت بول ئۇسۇللەرىنى چوڭقۇر وە
ئىلى ئوگەندى. تەتقىقات يانىدا چىش ئوپېراتىسيه - بىر قاتار كامچىلىق تاپتى. نورغۇنلىغان ستا-
سىكىلىق ماتېرىياللارنى مەل قىلىش، شۇنداقلا ئاۋاتور تەرىپىدىن قىلىنغان

بىز بۇغۇر خەلقىنىڭ مەللىي
ئازاتلىق كۈرسىشىگە ئاكىتىۋ قاتىنـ
شىپ ئۆز ۋەتەننىڭ ئازاتلىغى يو.
لدا كۇپىلگەن جاپا مۇشەقدەت
لەرنى بېشىدىن ئۆتكۈزگەن
ئاكىمىز ئەخەمەتجان مۇسلىمۇۋقا
70 ياشقا تولغانلىغى مۇناسىۋىتى
بىلەن ئۆزاق ئۆمۈر، ياخشى سالامەت
لىك ۋە خاتىرجەملەك تىلەيمىز.
شەمىشىدىن ئابىلۇرپەھم

بىك بېغا يېپىن فارانقۇم دېلەن
جايدا، كومىنداكىنىڭ ئۆچىڭدا
تۇرۇشلۇق دېۋىزىيەسىنىڭ كومانـ
سىرى خەن تەرىپىدىن ئەۋەتلىـ
كەن بىر ئۈزۈد چېرىك،
280 ثات، 4 هەربىي ژۇك
ماشىندا ئوق - دورا ۋە ئۆزۈق -
تۇلۇك قاتارلىق نەرسىلەر بىلەن
شىككى مايور دەرىجىلىك «تىل»
ەممە بىر ئۈزۈد ختاي چېرىك
لەرىنى ئەسىر ۋە ئولجا ئېلىپ غە -